

Tadeusz Banaszek (Kielce)

2 Pułk Artylerii Lekkiej Legionów w Kielcach (1922-1939)

Artykuł przedstawia historię jednej z najbardziej zasłużonych jednostek Wojska Polskiego garnizonu kieleckiego z okresu II Rzeczypospolitej – 2 Pułku Artylerii Lekkiej Legionów, który otrzymał w czerwcu 1933 r. honorowe obywatelstwo miasta.

Utworzenie pułku i walki o granice Rzeczypospolitej

Historia powstania 2 Pułku Artylerii Polowej Legionów (tak jednostka nazywała się do 1931 r.) przypada na dzień 12 czerwca 1919 r., kiedy został sformowany z połączenia 7 i 10 Pułków Artylerii Polowej¹. W czerwcu 1919 r. oba pułki wycofano z frontu i zreorganizowano, tworząc z ośmiu baterii trzy dywizjony 2 pap Leg., wchodzącego wraz z 2 Pułkiem Artylerii Ciężkiej Leg. w skład II Brygady Artylerii 2 Dywizji Piechoty Legionów. Utworzono także baterię zapasową pułku, której zadaniem było szkolenie i wysyłanie uzupełnień dla walczącego na froncie pułku. Bateria, stacjonująca w Radomiu, była dowodzona przez kpt. Mieczysława Maciejewskiego, a następnie kpt. Ignacego Bilińskiego². W końcu czerwca 1919 r. sformowany pułk został skierowany na front litewsko-białoruski, gdzie uczestniczył w walkach pod Mińskiem. Latem 1920 r. brał udział w walkach o Mołodeczno, Radoszkowice, Borysów i Berezynę. W lipcowym odrocie 1920 r. 1 i 2 dywizjon były w składzie 17 Dywizji Piechoty, pozostałe baterie wspierały działania macierzystej 2 DP Leg. Od 1 września 1920 r. pułk walczył nad Niemnem o Grodno, Lidę, Mołodeczno. Walki zakończył 13 października 1920 r. Straty 2 pap Leg. wyniosły jednego oficera oraz 72 podoficerów i szeregowych³. Pułkiem od chwili powstania do sierpnia 1920 r. dowodził płk Czesław Bzowski (dotychczasowy dowódca 10 pap), a następnie do czerwca 1927 r. – płk Jan Bold. Wiosną 1921 r. pułk został przegrupowany do Suwałk, a we wrześniu 1922 r. do stałego garnizonu w Kielcach⁴.

Organizacja i wyposażenie jednostki

2 pap Leg. składał się początkowo z trzech dwubateryjnych dywizjonów oraz drużyny dowódcy pułku i drużyny łączności. W lipcu 1932 r. po reorganizacji oddziałów artylerii pułk składał się z: dowództwa, kwatermistrzostwa, plutonów gospodarczego i łączności oraz trzech dywizjonów. Dywizjony armat i haubic pod względem taktycznym były przewidziane do samodzielnego wsparcia pułku piechoty. W składzie dywizjonu artylerii znajdował się dowódca, drużyna dowódcy i od dwóch do pięciu baterii.

1 R. Łoś, *Artyleria polska 1914–1939*, Warszawa 1991, s. 40.

2 W. Jarno, *Okręg Generalny Wojska Polskiego Nr III Kielce w latach 1918–1921*, Łódź 2003, s. 130.

3 Szerzej na temat powstania pułku i jego walk w latach 1919–1920, zob.: B. Barszczewski, *Zarys historii wojennej 2 pułku artylerii polowej Legionów*, Warszawa 1929.

4 Data przybycia 2 pap Leg. do garnizonu kieleckiego w publikacjach jest podawana błędnie jako kwiecień 1921 r. Autorzy opracowań wzięli pod uwagę przybycie do Kielc 24 kwietnia 1921 r. 7 dywizjonu artylerii ciężkiej, który był oddzielną jednostką wojskową. Dywizjon stacjonował w Kielcach do października 1921 r., kiedy został przeniesiony do Częstochowy. P. Zarzycki, *4 pułk artylerii ciężkiej*, Pruszków 1999, s. 8, 9; „Gazeta Kielecka” 1921, nr 30; datę wrzesień 1922 r. podaje publikacja *Korpus Przemyski 1918–1929*, Przemysł 1929, s. 22.

Bateria była podstawową jednostką ogniową, składającą się z drużyny dowódcy baterii, patrolu sanitarnego i dwóch plutonów artylerii. Najmniejszym ogniwem w artylerii był działon, w skład którego wchodził kanonierzy, działo i jaszcz amunicyjny. Dwa działony tworzyły pluton, wyposażony w dwa działa⁵. Według struktury 2 pal Leg. z 1935 r. dywizjon armat 75 mm składał się z pięciu baterii, natomiast w skład dwóch dywizjonów haubic 100 mm wchodziły po dwie baterie⁶. Pluton łączności w pułku zapewniał dowodzenie za pomocą łączności telefonicznej.

Transport artylerii opierał się na trakcji konnej. Tabor dzielił się na: bojowy (konne wozy i biedki pod amunicję, sprzęt łączności i pionierski, wozy sanitarne, furazowe i kuchenne), bagażowy (wozy bagażowe, kancelaryjne i warsztatowe) i żywnościowy⁷. Konie w 2 pal Leg. odgrywały zasadniczą rolę jako siła pociągowa przy działach. W składzie baterii artylerii lekkiej znajdowało się 40 koni, natomiast w baterii sztabowej 42. Działo było ciągnięte przez 6 koni. Przy jaszczach było również 6 koni oraz po jednym dla jaszczowego i działonowego. Wymogi stawiane przez władze wojskowe dla konia pociągowego w artylerii to: wzrost 150–156 cm i waga 460 kg⁸. W utrzymaniu koni występowały znaczne trudności, ponieważ wymagały one dobrej pielęgnacji i wyżywienia oraz odpowiednich stajni. Podczas ćwiczeń letnich, kiedy występowało największe zapotrzebowanie na konie, często kupowano je u chłopów, aby po ćwiczeniach sprzedać z zyskiem. 2 pal Leg. etatowo posiadał 445 koni, w tym 242 pociągowe i 203 wierzchowe⁹. Podstawowym uzbrojeniem 2 pal Leg. były armaty francuskie 75 mm wz.1897 Schneider oraz austriackie haubice 100 mm wz.1914/19¹⁰.

Żołnierze

Etat 2 pal Leg. wynosił 822 żołnierzy, w tym: 53 oficerów, 103 podoficerów zawodowych i nadterminowych, 666 szeregowych oraz 445 koni¹¹.

Dowodzenie żołnierzami służby zasadniczej oparte było o kadrę oficerską i podoficerską, która realizowała zadania szkoleniowo-wychowawcze. Po płk. Janie Boldzie dowódcami pułku byli kolejno: ppłk dr Stanisław Mańkowski (1927–1929), ppłk Jan Bigo (1930–1938), płk dyplomowany Henryk Romiszowski (od lutego 1938 r. do 28 sierpnia 1939 r.) oraz ppłk Mieczysław Dunin-Horkawicz, który wyruszył z pułkiem na wojnę¹². W 2 pal Leg. pełnili służbę m.in. następujący oficerowie: ppłk Mikołaj Alikow, ppłk Franciszek Kondrat, mjr Jan Stanisław Jastrzębski, mjr Jan Cudek, mjr Leon Bukojemski, mjr Jerzy Łunkiewicz, mjr Wilhelm Wiktor Czopp, kpt. Stanisław Nowicki, kpt. Eugeniusz Królikowski, kpt. Wacław Zielonko-Zielonka, kpt. Roman Lipiński, kpt. Tadeusz Martynowski, por. Wincenty Brożych, por. Janusz Buchowiecki, ppor. Marian Utnik, por. Andrzej Zbyszewski¹³.

Jednym z najważniejszych zadań Wojska Polskiego w omawianym okresie było uzupełnianie jednostek wojskowych poborowymi. Początkowo pobór odbywał się na podstawie Tymczasowej ustawy o powszechnym obowiązku służby wojskowej z 7 marca 1919 r., a następnie ustawy z 23 maja 1923 r. o powszechnym obowiązku

5 R. Łoś, *Artyleria polska...*, s. 89.

6 Tamże, s. 195.

7 Tamże, s. 226–228.

8 Tamże, s. 197, 198.

9 Centralne Archiwum Wojskowe w Warszawie (CAW), 2 DP Leg., sygn. I.313.2.16.

10 W. Matwin, *Z tradycji bojowej 2 pułku artylerii lekkiej Legionów z Kielc*, Kielce 1999, s. 23.

11 CAW, 2 DP Leg., sygn. I.313.2.16.

12 P. Zarzycki, *2 pułk artylerii lekkiej*, Pruszków 1999, s. 13.

13 *Rocznik Oficerski 1928*, Warszawa 1928, s. 640, *Rocznik Oficerski 1932*, Warszawa 1932, s. 376.

służby wojskowej¹⁴. Do maja 1922 r. obowiązywał terytorialny system uzupełniania sił zbrojnych, jednak ze względu na to, iż prawie 1/3 poborowych stanowili przedstawiciele mniejszości narodowych, władze wojskowe postanowiły zmienić go na system eksterytorialny.

Eksterytorialny system uzupełniania polegał na wcielaniu do oddziałów wojskowych stacjonujących w centralnej (w której znalazło się województwo kieleckie) i zachodniej części kraju poborowych z województw wschodnich i odwrotnie. Władze wojskowe poprzez realizację eksterytorialnego poboru chciały m.in. uzyskać określone efekty wychowawcze wśród poborowych z mniejszości narodowych. Uważały, że przykładowo Białorusini czy Ukraińcy przez służbę wojskową w województwach centralnych i zachodnich Polski, charakteryzujących się stosunkowo wysokim stopniem rozwoju gospodarczego, w tym kultury rolnej, wyniosą korzystne spostrzeżenia i mocniej zwiążą się psychicznie z państwem polskim¹⁵. System ten miał na celu konsolidację państwa i wzmocnienie wśród żołnierzy świadomości państwowej. Przejawem polityki narodowościowej wobec żołnierzy pochodzących z mniejszości narodowych było też sporządzanie specjalnego rozdzielnika przydziału poborowych do poszczególnych broni i służb. Na jego podstawie żołnierze nie-Polacy byli całkowicie eliminowani z lotnictwa, łączności, wojsk kolejowych i samochodowych, żandarmerii i służby sanitarnej. Taki stan rzeczy był motywowany względami politycznymi oraz ich niskimi kwalifikacjami (duży analfabetyzm)¹⁶.

Do pułków 2 DPŁeg. stacjonujących w garnizonie kieleckim wcielano jednorazowo: do 4 pp Leg. – 730 poborowych, do 2 pal Leg. – 390. W 4 pp Leg. poborowi mniejszości narodowych tj. Żydzi i Ukraińcy stanowili 28% ogółu wcielonych. W 2 pal Leg. mniejszości narodowe stanowiły prawie 40% wcielonych poborowych (tabela 1).

Tab. 1. Zestawienie wcielenia poborowych rocznika 1904 do jednostek 2 DPŁeg. w garnizonie kieleckim w 1925 r.

Nazwa jednostki wojskowej	Nazwa PKU	Liczba Polaków	Liczba Żydów	Liczba Niemców	Liczba Ukraińców	Razem
4 pp Leg.	Kielce	420				420
	Ostrowiec		59			59
	Łódź -Miasto			23		23
	Przemyśl				90	90
2 pap Leg.	Kielce	250	20	1		271
	Pińczów	50	14			64
	Ostrowiec	30				30
	Sambor				133	133

Źródło: Centralne Archiwum Wojskowe (CAW), Sztab Główny, Oddział I, sygn. I.303.3.13

14 T.A. Kowalski, *Mniejszości narodowe w Siłach Zbrojnych Drugiej Rzeczypospolitej 1918–1939*, Toruń 1999, s. 94, 103.

15 Tamże, s. 105.

16 Tamże, s. 107.

Statystyka wyznaniowa szeregowych w Wojsku Polskim w 1927 r. wykazywała, że katolicy stanowili 76,1% ogółu, prawosławni 10,5%, grekokatolicy 6,8%, mojżeszowi 4,7 % i ewangelicy 1,75 %¹⁷. W przypadku garnizonu kieleckiego (tab. 2) dominującym wyznaniem żołnierzy było rzymskokatolickie (ponad 75%) oraz grekokatolickie (ponad 18%).

Tab. 2. Statystyka wyznaniowa żołnierzy garnizonu kieleckiego według stanu na dzień 15 lutego 1927 r.

Wyznanie	Liczba oficerów	Liczba podoficerów i szeregowych	Razem	Procent
rzymskokatolickie	145	1698	1843	75,4
grekokatolickie		460	460	18,8
prawosławne		13	13	0,5
mojżeszowe	3	96	99	4,0
ewangelickie - luteranie	1	24	25	1
ewangelickie - kalwini	2		2	0,8
inne		1	1	0,4
razem	151	2292	2443	100

Źródło: CAW, Departament Dowodzenia Ogólnego Ministerstwa Spraw Wojskowych, sygn. I. 300.22.45

Należy podkreślić, że władze wojskowe przestrzegały zasad równouprawnienia wyznaniowego zagwarantowanego w konstytucji z 17 marca 1921 r.

Pułk był jedną z jednostek, w której w czerwcu 1933 r. Urząd Śledczy kieleckiej policji wraz z Samodzielnym Referatem Informacyjnym Dowództwa Okręgu Korpusu Nr X wykrył działalność siatki szpiegowskiej, zorganizowanej przez Wydział Wojskowy Komunistycznej Partii Polski. Zatrzymano wówczas instruktora wydziału oraz całą komórkę komunistyczną w liczbie jedenastu żołnierzy oraz jednego żołnierza z 4 Pułku Piechoty Leg. Dodatkowo zatrzymano i przekazano sędziemu śledczemu Sądu Okręgowego w Kielcach siedem osób cywilnych, które brały udział w tej działalności¹⁸. Należy zaznaczyć, że wśród szeregowych 2 pal Leg. w grudniu 1934 r. znajdowało się według danych kontrwywiadu wojskowego czterech czynnych członków KPP i Komunistycznej Partii Zachodniej Ukrainy, czterech sympatyków komunistów oraz czterech członków Organizacji Ukraińskich Nacjonalistów¹⁹. Dane te świadczą o dużej aktywności komunistycznej w oddziałach Wojska Polskiego.

Warunki zakwaterowania

2 pal Leg. zajmował początkowo w garnizonie kieleckim dwa kompleksy koszarowe: koszary im. Księcia Józefa Poniatowskiego o powierzchni ponad 7 ha i koszary w Dyminach, obejmujące obszar o powierzchni 5 ha. Koszary znajdowały się w bardzo złym stanie. Pomieszczenia koszar przeznaczone do zakwaterowania żołnierzy były ciasne i niskie. Mankamentem było nich niedogrzedanie, temperatury zimą spadały do

¹⁷ Tamże, s. 122.

¹⁸ Archiwum Państwowe w Kielcach (APK), Urząd Wojewódzki Kielecki 1919–1939 (UWK I), sygn. 2891, k.3.

¹⁹ CAW, 2 DPLe., sygn. I.312.2.15.

4 stopni. Kolejnym problemem był fakt, iż w rejonie kompleksu koszarowego znajdowały się grunty prywatne, co wpływało na utrudnienia w szybkim wyjeździe z koszar oraz na proces szkolenia. I dywizjon 2 pal Leg. przez cały okres stacjonował w koszarach w Dyminach. Kompleks ten stanowiły w większości drewniane baraki zbudowane w okresie I wojny światowej przez Austriaków, a w latach 1919–1921 stacjonował w nim Szpital Koni Nr 6. Również w tych koszarach panowały niskie temperatury, dochodzące zimą nawet do zera stopni. Oba kompleksy koszarowe były pozbawione sal wykładowych oraz posiadały małe kuchnie. Warunki zakwaterowania wpływały niekorzystnie na życie codzienne żołnierzy oraz na szkolenie. 2 pal Leg. posiadał także magazyny przy ulicy Młynarskiej o powierzchni 2 ha, składające się z czterech baraków²⁰.

Aby poprawić warunki lokalowe 2 pal Leg., władze wojskowe przeznaczyły na budowę nowych koszar 237 500 zł. Rada Miejska Kielc podjęła 3 grudnia 1931 r. uchwałę o zaciągnięciu pożyczki w wysokości 6 000 000 zł w Zakładzie Ubezpieczeń Pracowników Umysłowych w Warszawie na realizację budowy nowych koszar i domów mieszkalnych dla kadry²¹. Nowe koszary zostały zbudowane w dzielnicy Stadion i zajmowały obszar 104 ha. Do końca 1932 r. zakończono roboty przy uzbrojeniu terenu. W pierwszym etapie budowy koszar dla 2 pal Leg., trwającym do 1936 r., zbudowano m.in.: budynek sztabu, budynek koszarowy, kasyno podoficerskie, ambulatorium weterynaryjne, kuźnię, rusznikarnię, trzy działownie. W drugim etapie, w 1937 r. oddano do użytku sześć stajni, natomiast w trzecim, w 1938 r. – budynek koszarowy, łaźnie i pralnię, trzy stajnie i magazyn amunicji²².

Symbolika pułku

2 pal Leg. obchodził swoje święto 12 czerwca, w rocznicę sformowania jednostki w 1919 r. Zostało ono usankcjonowane w Dzienniku Rozkazów Ministerstwa Spraw Wojskowych nr 16 z 19 maja 1927 r. pod pozycją 174. Na uwagę zasługuje fakt, iż pułk obchodził święto niemal od początku istnienia. Podczas uroczystości święta pułkowego w 1926 r., w przeddzień – 11 – czerwca w godzinach przedpołudniowych przeprowadzono zawody sprawności patroli telefonicznych. Wieczorem w koszarach im. Księcia Józefa Poniatowskiego odbył się uroczysty apel, a następnie capstrzyk połączony z przemarszem pododdziałów ulicami Kielc. 12 czerwca po mszy polowej na terenie koszar, która odbyła się o godz. 9, przeprowadzono defiladę. Następnie żołnierze wraz z zaproszonymi gośćmi zjedli wspólny obiad. W godz. od 13 do 15 kadra oficerska podejmowała gości czarną kawą. Uroczystości święta pułkowego zakończyły zawody lekkoatletyczne²³.

Należy podkreślić, że obchody święta 2 pal Leg. nie zawsze były organizowane z tak dużym rozmachem, jak 4 pp Leg. Powodem tego były przede wszystkim bogatsze tradycje bojowe 4 pp Leg., istniejącego od 1915 r., oraz większy stan osobowy pułku. W 1930 r. na łamach „Polski Zbrojnej” zamieszczono ogłoszenie następującej treści: „Dowództwo i korpus oficerski 2 Pułku Artylerii Polowej Legionów w Kielcach zawiadamia, że święto pułkowe, przypadające w dniu 12 czerwca, obchodzone będzie w tym roku tylko w ramach wewnętrznych pułku”²⁴.

20 CAW, Departament Budownictwa Ministerstwa Spraw Wojskowych, sygn. I.300.63.195; P. Zarzycki, *2 pułk...*, s. 6, 7.

21 APK, Akta miasta Kielce (AmK), sygn. 1287, k. 427 i 430.

22 S. Machul, *Wspomnienia z okresu partyzantki i służby wojskowej w koszarach na kieleckim Stadionie*, Kielce 1998, s. 63, 64.

23 P. Zarzycki, *2 pułk...*, s. 7.

24 „Polska Zbrojna” 1930, nr 157.

2 pal Leg. podobnie jak inne pułki posiadał własną odznakę pamiątkową, która została zatwierdzona w Dzienniku Rozkazów Ministra Spraw Wojskowych nr 16 pod pozycją 158 z 18 maja 1929 r. Była ona dwuczęściowa, w kształcie krzyża maltańskiego z pionowymi ramionami wydłużonymi. Ramiona były pokryte białą emalią ze złotą cyfrą pułkową i inicjałami „PAP LEG”. Na środek krzyża był nałożony orzeł państwowy wzór 1927. W październiku 1937 r. został zatwierdzony nowy wzór odznaki pułkowej. W odróżnieniu od poprzedniej nowa odznaka w miejsce godła posiadała nałożoną miniaturę odznaki II Brygady Legionów Polskich, a inicjały pułku zostały zmienione zgodnie ze zmianą nazwy „PAP” na „PAL”²⁵.

Udział pułku w życiu miasta

Pułk czynnie włączył się we współpracę z mieszkańcami Kielc. Środowisko wojskowe, w tym kadra oficerska i podoficerska 2 pal Leg., było inicjatorem wielu imprez sportowych w Kielcach. W 1923 r. odbyły się pierwsze po odzyskaniu niepodległości zawody jeździeckie na błoniach Czarnowa. Głównymi pomysłodawcami i zarazem uczestnikami pierwszego konkursu hipicznego byli właśnie żołnierze 2 pal Leg. oraz miejscowi miłośnicy jeździectwa. Konkurs ten oprócz celów sportowych zaktywizował także lokalne środowisko jeździeckie, które w następnym roku utworzyło Towarzystwo Zawodów Konnych Ziemi Kieleckiej z prezesem Włodzimierzem Chądzyńskim na czele²⁶. W Kielcach w latach dwudziestych w ciągu roku urządzano przeważnie dwa konkursy hipiczne, w tym jeden organizował 2 pal Leg. Należy podkreślić, że organizatorzy nie rywalizowali z tego powodu ze sobą, a nawet wzajemnie sobie pomagali w przygotowywaniu imprez²⁷.

Mimo kryzysu gospodarczego, na początku lat trzydziestych kielecki tor do wyścigów konnych i plac do konkursów hipicznych tętniły życiem, co było zasługą m.in. aktywnego Koła Sportu Konnego 2 pal Leg. i jego dowódcy, a zarazem prezesa koła płk. Jana Bigo. W dniach 1 i 2 października 1932 r. Koło Sportu Konnego 2 pal Leg. wraz z Sandomierskim Kołem Sportowym zorganizowały zawody hipiczne na kieleckim torze. Wzięli w nich udział jeźdźcy wojskowi reprezentujący m.in. jednostki kawalerii i artylerii, jeźdźcy cywilni z Sandomierskiego Koła Sportowego, Śląskiego Klubu Jazdy Konnej i Towarzystwo Zawodów Konnych Ziemi Kieleckiej²⁸. VI Mityng Popularny, przeprowadzony w dniach od 29 września do 2 października 1934 r., został zorganizowany również przez Koło Sportu Konnego 2 pal Leg. wraz z Sandomierskim Kołem Sportowym. W zawodach wzięli udział jeźdźcy ze Śląska, Małopolski, Wielkopolski, Wołynia, Sandomierskiego, Radomskiego i z Warszawy²⁹. Zimą 1935 r. 2 pal Leg. był organizatorem święta zimy, składającego się z zawodów hufców szkolnych i konkursu hipicznego. W pierwszej części przeprowadzony został bieg patrolowy narciarski wraz ze strzelaniem do celu, w którym wzięło udział sześć patroli. W zawodach pierwsze miejsce zajęła drużyna Gimnazjum im. J. Śniadeckiego³⁰.

W maju 1939 r. 14 oficerów i 41 podoficerów garnizonu kieleckiego pod przewodnictwem ppłk. Mieczysława Dunina-Horkawicza w oparciu o nowy statut powołało nowy Wojskowy Klub Sportowy (WKS) Kielce. W skład zarządu klubu weszli także

25 H. Wielecki, R. Sieradzki, *Wojsko Polskie 1921–1939. Organizacja i odznaki artylerii*, Pruszków 1994, s. 23, 24.

26 APK, UWK I, sygn. 598, k. 203; sygn. 3582, k. 51; „Gazeta Kielecka” 1923, nr 45.

27 Tamże 1927, nr 43, 45, 49, 50, 52.

28 W. Pruski, *Dzieje konkursów hipicznych w Polsce*, Warszawa 1982, s. 155; „Gazeta Kielecka” 1932, nr 73, 77, 80.

29 W. Pruski, *Dzieje konkursów...*, s. 182.

30 „Gazeta Kielecka” 1935, nr 41, 43, 45.

oficerowie i podoficerowie 2 pal Leg.: prezes – ppłk Dunin-Horkawicz, wiceprezesi – mjr Zygmunt Bodek-Mirski i mjr Roman Kałuziński, sekretarz ogniomistrz Kazimierz Opaliński, skarbnik ogniomistrz Narcyz Zielonka, gospodarz stadionu por. Jan Sieroń, zastępca gospodarza ogniomistrz Roman Łyczek, referent prasowy por. Władysław Bukraba³¹.

W związku z pogłębiającym się kryzysem ekonomicznym i szybkim wzrostem bezrobocia w miastach władze wojskowe od jesieni 1930 r. przystąpiły do organizowania własnymi środkami pomocy dla bezrobotnych oraz ich rodzin. Działania wspierające bezrobotnych podjęli również żołnierze garnizonu kieleckiego, w tym artylerzyści. Podczas zimowej pomocy dla bezrobotnych do dyspozycji Miejskiego Komitetu w listopadzie 1936 r. wykorzystano samochód ciężarowy z 2 pal Leg., który przewoził węgiel dla osób bezrobotnych, a kadra oficerska i podoficerska ze swoich uposażeń przeznaczała część pieniędzy na fundusz pomocy bezrobotnym³².

Władze i społeczeństwo Kielc odwdzięczało się wojsku m.in. fundowaniem sztandarów dla pułków oraz pomocą materialną. 8 lipca 1923 r. Komitet Obywatelski Ziemi Kieleckiej wręczył 2 pal Leg. płomienie do fanfar, które zostały ufundowane przez społeczeństwo³³. W skład Obywatelskiego Komitetu Fundacji Sztandaru dla 2 pal Leg. weszli m.in.: wojewoda kielecki Władysław Dziadosz, wicewojewoda Stefan Bieniewski, była senator Kazimiera Grunert, dowódca 2 DP Leg. gen. bryg. Juliusz Zulauf, wiceprezes Sądu Okręgowego Stanisław Brzozowski, biskup kielecki Franciszek Sonik, prezydent Kielc Stefan Artwiński oraz 65 osób reprezentujących organizacje społeczne, zakłady pracy, organizacje kombatanckie. Sztandar 2 pal Leg. został wręczony 16 października 1937 r. na pl. Wolności w Kielcach przez marszałka Edwarda Rydza-Śmigłego³⁴. Za zasługi dla społeczeństwa miasta 2 pal Leg. otrzymał honorowe obywatelstwo Kielc podczas obchodów piętnastolecia jego utworzenia³⁵.

W dniu 27 sierpnia 1939 r. rozpoczęła się mobilizacja pułku do etatu wojennego oraz formowanie nowych jednostek wojskowych (w tym: II i III dywizjonów 55 pal, baterii marszowych, samodzielnego patrolu meteo nr 2, plutonu parkowego uzbrojenia nr 11, kolumny taborowej parokonnej nr 4)³⁶. Po mobilizacji pułk transportem kolejowym został skierowany do wsparcia poszczególnych pułków piechoty 2 DP Leg.: 2, 3 i 4 w rejonach ich operacyjnego działania w ramach Armii „Łódź”. Podczas działań wojennych we wrześniu 1939 r. kieleccy artylerzyści walczyli pod Zapolicami, Borową Górą, Ołtarzewem i w obronie Twierdzy Modlin. Jednostki sformowane przez pułk w Kielcach uczestniczyły w obronie ziemi świętokrzyskiej oraz w Grupie „Sandomierz”. Pułk przestał istnieć 29 września 1939 r. Wielu żołnierzy poległo w walkach z oddziałami niemieckimi (m.in. ppor. Zdobysław Dyszewski, ppor. Barcz), a część oficerów po dostaniu się do niewoli sowieckiej zostało zamordowanych przez NKWD w Katyniu, Charkowie i innych nieznanach miejscach (m.in. por. Jan Jankowski, por. Władysław Bukraba, kpt. Adam Paulo de Silva)³⁷.

2 pal Leg. podczas stacjonowania w Kielcach w latach 1922–1939 na stałe wpisał się w historię miasta. Zaangażowanie żołnierzy artylerzystów w życie społeczeństwa Kielc podnosiło rangę miasta oraz dawało poczucie bezpieczeństwa jego mieszkańcom.

31 APK, AmK, sygn. 2632, k. 253; tamże, UWK I, sygn. 7853, k. 341.M. Michniak, A. Pawłowski, *Świętokrzyski leksykon sportowy*, Kielce 2002, s. 233.

32 APK, Starostwo Powiatowe Kieleckie 1919–1939, sygn. 3164, nlb.

33 B. Barszczewski, *Zarys historii wojennej*, s. 23.

34 APK, AmK, sygn. 2287, k. 297–299; P. Zarzycki, *2 pułk...*, s. 50, 51.

35 *Kalendarium historii Kielc do 1945 r.*, oprac. B. Tambor, Kielce 2012, s. 159.

36 *Plan mobilizacyjny „W”*. Wykaz oddziałów mobilizowanych na wypadek wojny, wstęp i oprac. P. Zarzycki, Pruszków 1995, s. 73.

37 Szerzej na temat walk 2 pal Leg. we wrześniu 1939 r. zob. P. Zarzycki, *2 pułk...*, s. 17–33, 36–49.

Tadeusz Banaszek (Kielce)**2nd Light Artillery Regiment of the Legions in Kielce (1922-1939)**

The 2nd Light Artillery Regiment of the Legions, which was a unit of the 2nd Infantry Division of the Legions was established in June 1919 and took part in the Polish-Soviet War in 1919-1920. From September 1922 to September 1938, the regiment stationed in Kielce and was the second largest military unit (after the 4th Infantry Regiment). Artillerymen were actively engaged in the life of the city, participating in various initiatives popularizing physical education or supporting the unemployed. In 1937 a military flag was founded for the regiment by the Kielce society and in 1933 the regiment received the title of the freeman of the city. After the outbreak of World War II, from 1 to 9 September 1939, the artillerymen took part in the defense of Poland during the Nazi aggression.

Key words: Kielce, Second Republic, Polish Army